

פרשת צו

סחורה במאכלות אסורות

דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו. וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלהו. (ז, כג - כד)

איסור אכילה או איסור הנאה

הגמ' (פסחים כא, ב) מביא מימרא דרבי אבהו כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע, עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבילה, דתניא לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי וגו'.

שיעור הנאה

בשול"ת הגרע"א (מהדו"ק סימן קצ) הביא ספיקו של השואל, באיסורי הנאה דנפקא לן מלא יאכל ולא תאכל בכמה שעוריה, אי תליא בהנאת פרוטה, או כיון דאפיק בלשון אכילה שיעורו בכזית. הצ"ח (פסחים כב, ב) מביא ראיה ששיעורו בכזית, שזה ברור לו שאפילו באיסורי הנאה עכ"פ שיעור אכילתן בכזית, וחמץ בפסח יוכיח שאסור בהנאה ושיעור אכילתו בכזית, כמפורש בביצה (ז, ב) ובכמה מקומות, ואם איתא למה לא יתחייב האוכל פחות מכזית, דאף אם נאמר שאינו נקרא אכילה, אטו מי לית ביה הנאה, וע"כ צ"ל שגם על ההנאה אינו לוקה כי אם בכזית, כיון דההנאה בלשון אכילה נאמרה שיעורו כמו אכילה. אלא שכתב בסוגריים וכ"כ בשול"ת הגרע"א הנ"ל דלכאורה יש להביא ראיה דשיעורו בפרוטה מסוגיא דבב"ק (מא, א) ומסוגיין דמק' א"כ נכתוב רחמנא לא יהנה וכו' ואם נימא דשיעורו בכזית, דלמא משו"ה אפיק בלשון אכילה להורות דשיעורו בכזית, אע"כ דבכל ענין שיעורו בפרוטה.

כתב הרמב"ם (חמץ ומצה א, ז) האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מן התורה, שנאמר (שמות י"ג) לא יאכל חמץ, ואף על פי כן אינו חייב כרת או קרבן אלא על כשיעור שהוא כזית, והאוכל פחות מכזית במזיד מכין אותו מכת מרדות.

ועיי' בהגהת הרמ"ך וברבינו מנוח שמפרשים שכוונתו אינה מחמת איסור אכילה אלא מחמת איסור הנאה. והשיג עליו הרמ"ך דכיוון דכתיב "לא תאכל" אין אכילה פחות מכזית. ומדברי רבנו מנוח יש לפשוט שאלת הצ"ח והגרע"א, דס"ל ששיעור הנאה הוא כשאר איסורי הנאה, אבל בזה חולק על הגרע"א וסובר דהשיעור הוא כ"ש ולא פרוטה, כדברי הצ"ח. ואילו מדברי הרמ"ך יוצא דשיעורם בכזית.

ממשיך הגמ' (שם כג, א) לימא כתנאי יעשה לכל מלאכה מה תלמוד לומר לכל מלאכה שיכול למלאכת גבוה יהא מותר למלאכת הדיוט יהא אסור תלמוד לומר לכל מלאכה דברי רבי יוסי הגלילי, רבי עקיבא אומר שיכול למלאכת הדיוט יהא טהור למלאכת גבוה יהא טמא תלמוד לומר לכל מלאכה, ורבי יוסי הגלילי לטומאה ולטהרה לא איצטריך קרא כי איצטריך קרא לאיסור ולהיתר, ורבי עקיבא איסור והיתר לא צריך קרא כי איצטריך קרא לטומאה ולטהרה.

דאורייתא או דרבנן

שנינו במסכת שביעית (פ"ז מ"ג) קליפי רמון והנץ שלו, קליפי אגוזים וגלעינין, יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. הצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר שאין עושין סחורה בפירות

שביעית, ולא בבכורות, ולא בתרומות, ולא בנבילות, ולא בטריפות, ולא בשקצים, ולא ברמשים. ובמשנה דתנן, צידי חיה עופות ודגים, שנזדמנו להם מיני טמאים מותרים למכרן, ופי' דרק אם בנזדמן מותר, אבל לצודן לכתחילה כדי לעשות בהם סחורה אסור.

ואיתא בפסחים (כג, א) והרי שרצים דרחמנא אמר שקץ הוא לא יאכל, ותנן צידי חיה ועופות ודגים שנזדמנו להם מיני טמאין, מותרין למכרן לנכרים, ומשני שאני התם דאמר קרא "לכם" - שלכם יהא. א"ה אפילו לכתחילה נמי, שאני הכא דאמר קרא "יהיו" - בהוייתן יהיו, ע"כ.

מדברי הגמ' משמע, שאיסור סחורה במאכלות אסורות הוא איסור דאורייתא, דאי אינו אלא איסור דרבנן, א"כ מאי פריך בגמרא א"ה לכתחילה נמי, נימא דא"נ מדאורייתא לכתחילה נמי, אלא שמדרבנן אסרוהו, ומה צריך למייתי קרא דיהיו בהוייתן יהיו.

והנה בשו"ע (יו"ד קיז, א) כתוב כל דבר שאסור מן התורה, אף על פי שמותר בהנאה, אם הוא דבר המיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה, ואפילו לקנותו להאכילו לפועליו עובדי כוכבים אסור, חוץ מן החלב, שהרי נאמר בו "יעשה לכל מלאכה". ואם נזדמנו לצייד חיה ועוף ודגים טמאים, וכן מי שנזדמנה לו נבלה וטריפה בביתו, מותר למכרם ובלבד שלא יתכוין לכך. וכתב הרמ"א שצריך למכרה מיד, ולא ימתין עד שתהא שמינה אצלו. וכן מותר לגבות דברים טמאים, בחובו, מן העובדי כוכבים, דהוי כמציל מידם. ממשך המחבר שכל דבר שאין איסורו אלא מדבריהם, מותר לעשות בו סחורה.

ועי' בט"ז (שם סק"א) שדן על מה שהביא הב"י בשם הרשב"א, דהטעם לאיסור סחורה במאכ"א, הוא משום גזירה שמא יבוא לאכול מהם. ומהאי טעמא שרי בחמורים וגמלים, דאין עומדים לאכילה. והקשה עליו מהגמ' הנ"ל דא"ה מאי פריך אפילו לכתחילה נמי, והוסיף שכן כתבו התוס' שם דמדאורייתא הוא דמיתסר, היינו מדהקשו התוס' אהא דאמרו אמר קרא יהיו בהוייתן יהיו, על ההיא דב"ק (פב, ב) דאסור לישראל לגדל חזירים (מדרבנן), תיפ"ל דאסור מה"ת, הרי לן שההיא דפסחים הוי מה"ת.

מסרה לחכמים

וע"כ כתב הט"ז, דלעולם צ"ל דאף הרשב"א מודה שעיקר האיסור הוי דאורייתא, כדילפינן מקרא ד"יהיו" בהוייתן יהיו, אלא דכיון דכתיבא קרא אחרינא ד"לכם" שלכם יהא דשריא ליה, א"כ הרי סתרי קראי אהדדי, ואמרינן שהתורה מסרה הדבר לחכמים, שהם יבחרו מה יהיה אסור ומה יהיה מותר. וכעין זה מצאנו באיסור מלאכת חוה"מ, דיש שיטות שהוא מדאורייתא, אע"פ שלצורך יו"ט ובדבר האבד התירו המלאכה, ואי הוי דאורייתא היאך אפשר לחלק באופן זה. אלא דהביאור בזה הוא שאע"פ שעיקר האיסור הוא דאורייתא, מ"מ אמרינן שהתורה מסרה הדבר לחכמים, שהם יבחרו מה יהיה אסור ומה יהיה מותר. וכ"כ הר"ן ועוד ראשונים לגבי חמש עינים ביוה"כ, שאע"פ שהם אסורים מה"ת בכל זאת התירו רחיצה לכלה ולמלך, וע"כ שמסרה התורה לחכמים לקבוע מה אסור ומה מותר.

אח"כ הביא הט"ז מתרה"ד (סי' ר) שכתב בשם גליון התוס' בפסחים (שם), שאיסור סחורה במאכ"א הוא דרבנן, והך דרשא אינו אלא אסמכתא, וחולק על דברי התוס' שסברי שהוי איסור דאורייתא. עכ"פ רוב הפוסקים ס"ל שאיסור סחורה במאכלות אסורות הוי איסור דאורייתא.

דעת הרמב"ם בזה

בשיטת הרמב"ם, כתב המשנה למלך (פ"ח מהלכות מאכ"א הי"ז) דס"ל דאיסור סחורה הוא איסור דאורייתא, ודקדק זאת, ממה שכתב שם הרמב"ם שם (הלכה טז) וז"ל וכל דבר שאסור באכילה ומותר בהנאה, אע"פ שהוא מותר בהנייה, אסור לעשות בו סחורה ולכוון מלאכתו בדברים אסורין, חוץ מן החלב, שהרי נאמר בו יעשה לכל מלאכה, והשתא אי נימא דס"ל, שכל דבר שאסור באכילה מן התורה מותר לעשות בו סחורה, אלא שחכמים גזרו ואסרו הסחורה, א"כ מהיכי תיתי לו לרמב"ם שגם על חלב לא גזרו דומיא דשאר איסורין. אלא ודאי דס"ל להרמב"ם דאיסור הסחורה הוא מן התורה ומש"ה כתב חוץ מן החלב, שהרי התורה התירה זאת, כדכתיב "יעשה לכל מלאכה".

למה לא גזרו לא לתקוע בשופר

והנה הרעק"א בתשובות (ח"א סימן עד) דחה את ראיית המל"מ מדברי הרמב"ם דס"ל דהוי איסור דאורייתא, ע"פ דברי הט"ז (או"ח סימן תקפח סק"ה) שהביא לקושיית הראשונים דכי היכי שגזרו חכמים בר"ה שחל להיות בשבת, שאין תוקעין בשופר, שמא ילך אצל בקי ויעבירונו ד"א ברה"ר, הכי נמי נגזור בכל ר"ה דעלמא, שלא יתקע שמא יתקן כלי שיר, ותירץ הט"ז דאין להם לחכמים לגזור ולעקור דבר תורה שציוותה לתקוע ביום זה. דבשלמא במה שגזרו בשבת שלא לתקוע, לא מתעקר לגמרי, כיון שבלא שבת תוקעין ביו"ט, אבל לגזור ולעקור לגמרי זה לא עבדו רבנן, היינו דתקיעה בר"ה דעלמא, הרי ציוותה עליה התורה בפירוש והתירתה, אבל בר"ה שחל בשבת נהי שהוא נמי בכלל היתר התורה, ברם ליכא היתר מפורש על זה במסוים.

למה לא גזרו על ברית מילה בשבת

ובזה תירץ הט"ז נמי קושיא נוספת שהקשו הראשונים, אמאי מילה דוחה שבת, נגזור שמא יעביר התינוק ד"א ברה"ר. ולהאמור ניהא דהרי התורה רבתה בפירוש "וביום השמיני ימול" - אפילו בשבת, ולא רצו חכמים לעקור דבר תורה בפירוש משום גזירה. וכבר כתב כן המאירי במגילה (ד, ב) בנוגע למילה בשבת. וכיוצא בזה כתב הט"ז כאן לענין ההיתר לתת ולמכור נבילה לגוי, ובחור"מ (סימן ב) ע"ש.

עכ"פ עפ"י ד הט"ז הללו, רצה הרעק"א לבאר כוונת הרמב"ם, דזה שכתב "חוץ מן החלב" היינו משום שהתורה התירתו בפירוש, כדכתיב "יעשה לכל מלאכה" א"א לחכמים לאסרו.

דעת ר"ת בזה

ואמנם יעויין בתוס' בפסחים (כג, א), ובבא קמא (פב, ב), דמשמע דחולקים על הרמב"ם, דאירי התם גבי מעשה שארע כשצרו בית חשמונאי זה על זה, שהיה הורקנוס מבפנים ואריסטובלוס מבחוץ, ובכל יום היו משלשלין להם בקופה דינרין והיו מעלין להם תמידים, היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמה יוונית, אמר להם כל זמן שעסוקין בעבודה אין נמסרים בידכם, למחר שלשלו דינרין בקופה והעלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזעה א"י ארבעה מאות פרסה כו', באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים, והקשו בתוס' דאמאי הוצרכו לתקן זאת מחמת אותה המעשה, תיפו"ל דאסור לעשות סחורה בכל דברים טמאים, כדתנן במסכת שביעית, וכההיא דפרק כל שעה שצידי חיה ועופות שנזדמנו להם מינים טמאים, דוקא נזדמנו, אבל לכתחלה לא, ותירץ ר"ת דהיינו דוקא בדבר העומד לאכילה, אבל אם מגדלן למשוה עורות בשומנן או למוכרן לישראל שימשח בהן שרי.

וכל חלב מותר למכור, היכא דלא קאי לאכילה. משמע מדברי התוס', דקרא ד"וכל חלב יעשה לכל מלאכה" אתי למשרי מידי דלא קאי לאכילה, וזהו כדבריהם בפסחים שחלקו בין דבר שעומד לאכילה או שעומד למלאכה, אלא שבדבריהם בפסחים משמע שא"צ קרא מיוחד להתיר במידי דלא קאי לאכילה, דממילא משמע מותר מאחר דקרא דקאסר במידי דאכילה מיירי, אך בדבריהם בב"ק משמע שצריך קרא מיוחד על זה להיתרא, ודלא כהרמב"ם שלדידיה משמע שקרא אתא למשרי חלב ולאפוקי שאר איסור מאכל, אבל אין חילוק בין עומד לאכילה או עומד למלאכה.

איסור רבית מנכרי

והנה בעצם דברי הט"ז שבדבר המפורש בתורה להיתר לא אסרו חכמים גזירה לעקרו, יעוין בשו"ת חוות יאיר (סימן קמב) שהקשה עליו טובא, דבגמרא בבא מציעא (עא, ב) מבואר שאסרו חכמים לקחת רבית מנכרי אע"ג דבקרא הוא מפורש להיתר כדכתיב "לנכרי תשיך".

ועל קושיא זו נאמרו כמה וכמה תירוצים בספרי האחרונים, הנוב"ת (סי' סב) תי' דהאי כללא הוא רק היכא שמתעקר כל המצוה לגמרי, אבל כאן ברבית אין עוקרין חכמים המצוה לגמרי, שהרי בכדי חייו מותר, וכן מותר בת"ח

ויש לעיין בזה, שהרי בנוב"י שם מבואר כסברת הרעק"א נגד המשל"מ, דלעולם איכא למימר בדעת הרמב"ם שאיסור הסחורה הוא דרבנן אלא שחכמים לא יאסרו דבר שההיתר שלו מפורש בתורה. וצריך עיון אמאי אינם יכולים לאסור חלב בסחורה, אע"פ שמפורש ההיתר שלו בתורה "יעשה לכל מלאכה", הלא אינם עוקרין את כל המצוה, דאכתי לשאר מלאכות נשאר בהתירו, ולא אוסרים אותו רק בסחורה, וכמו ברבית שנקיט דכיון שאין עוקרין ואוסרין אותו לגמרי שפיר דמי.

ויש ליישב על פי דברי הגרע"א (שם) שכתב ליישב למה אסרו סחורה בנבילה, כדאיתא ברמב"ם (מאכלות אסורות ח, טז), וז"ל שאין עושין סחורה לא בנבלות ולא בטרפות ולא בשקצים ולא ברמשים, הרי כתיב "או מכור לנכרי", ותי' שלא מקרי מפורש להתיר לקנות ולמכור, דההיתר אפשר בנזדמן לו, אבל לישנא יעשה לכל מלאכה משמע בכל מסחר שבעולם. א"כ מיושב דברי הנו"ב, דשאני "יעשה לכל מלאכה", שיש משמעות שהכל מותר.

איסור הלוואה או איסור ריבית

בשו"ת חתם סופר (יור"ד סימן קו) מביא שני תירוצים על קושיית החו"י מרבית נכרי. א', דרבנן לא אסרו לקחת רבית מנכרי אלא אסרו רק להלוות, שהתורה אמרה שאם תלוה לנכרי אל תלוה לו בלי רבית, והחכמים החמירו שלא תלוה לו כלל, אבל אה"נ אם עבר והלוה לנכרי, מותר לקחת ממנו רבית, כמ"ש בתורה "לנכרי תשיך". אלא שההערה על תירוץ זה מהא דמצינו מקרא מפורש להיתר על עצם ההלוואה לנכרי כדכתיב "והלויית גויים רבים", ויש ליישב דשם אינו צווי אלא הבטחה.

עוד תי' החת"ס (שם סימן קט), דודאי אם היה האיסור לקחת רבית מהנכרי מטעם גדר וסייג של איסור רבית, שלא יבוא לקחת מישראל, היה נראה כעובר על דברי תורה שכתוב "לנכרי תשיך", אמנם חז"ל לא מטעם זה אסרוהו, אלא עשו תוספת וגדר ללאו אחר, ד"לא תלמד לעשות כתועבות הגויים ההם", שאסרו משא ומתן המביא להתחבר עמהם וללמוד ממעשיהם.

וכיון שראו חז"ל שהרבית הוא המביא לידי זה, הואיל וא"א לעשות כן עם ישראל חברו אסרוה, ובזה לא נקרא לעבור על דברי תורה ע"ש.

היינו דהחת"ס כייל לן כלל מחודש, דכל מה דאמרינן שאין חכמים עוקרין את המפורש בתורה להיתר, היינו דוקא אי סיבת איסורן היה בהדיא נגד ההיתר שהתירה התורה, אבל אם הוא מסיבה אחרת לית לן בה. ועל כן באיסור דרבנן דרבית נכרי, שהוא מטעם שמא ילמד ממעשיהן, ולא מטעם גזירה שמא יקח רבית מישראל, א"כ לא היה האיסור משום לתא דאיסור רבית, ואשר על כן לא איכפת לן במה שעוקרין את המפורש בתורה גבי נכרי להיתר רבית.

סחורה בחלב ובאבר מה"ח

התויו"ט (שביעית שם) נתקשה בסוגיא דבכורות (ו, ב) דאיתא התם, וחלב דבהמה טהורה מנלן דשרי, ושקלינן וטרינן התם עד דאמרינן מדכתיב "ואת עשרת חריצי החלב" דקאמר ליה ישי לדוד להוליכם במלחמה לשר האלף, ודחי ודלמא לסחורה, הרי שאע"פ שבהו"א חלב אסור באכילה אפ"ה היה מותר בסחורה.

ובחת"ס (סימן קח) תי' זאת באופן מופלא, דרצה לחדש שהגם שבכל מאכלות אסורות אסור לעשות סחורה מקרא ד"יהיו בהוייתן יהיו", כדדריש בפסחים (כג, א), מ"מ דם ואבר מן החי יוצאין מן הכלל ושריין בסחורה. נימוקו עמו שהרי בבפסחים (כב, א) פריך והרי דם דרחמנא אמר כל נפש מכם לא תאכל דם, ותנן אלו ואלו מתערבין באמה, פ' ומותר בהנאה, וקשה לר' אבהו דאמר כל מקום שנאמר לא יאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה משמע, ומשני שאני דם דאיתקש למים, דכתיב על הארץ תשפכנו כמים, והשתא כי היכי דאיתקש למים לענין היתר הנאה, ה"נ איתקש למים לענין היתר סחורה.

והנוב"י (הנ"ל) הביא חידוש זה בשם הפרי תאר והסכים עמו, ועפ"ז רצה לחדש דגם אבר מן החי יהא מותר בסחורה, שהרי גם באבר מן החי פריך בסוגיא שם על ר' אבהו ומשני שאני אבמה"ח דאיתקש לדם, וכיון דהוקש לדם לענין היתר הנאה, ה"נ אית לן למימר שמוקש לענין היתר סחורה.

ואם כן, הרי דמיושבת היטב קושית התויו"ט מגמרא דבכורות הנ"ל, דהא עיקר הסברא לאסור חלב בהמה טהורה הוא או משום דהוי כאבר מן החי, כדאיתא בגמרא שם, דהא ליכא מידי דאתי מחי ושריה רחמנא. או משום דם, דדם נעכר ונעשה חלב, כמבואר בסוגיא דבכורות שם. וא"כ ממנ"פ יהא מותר בסחורה, דהא בהני איסורי אי דדם אי דאבמה"ח, אף אי יאסור באכילה בכל זאת יהיה מותר בסחורה, וממילא כמו"כ חלב אף אי יאסר באכילה אית לן להתירו בסחורה ושפיר פריך ודלמא לסחורה.

איסור סחורה היכא שהבעלים ישראל והפועלים נכרים ובהיפוך

עוד מצינו בחת"ס (יו"ד סימן קד) שר"ל שכל היכא שהבעלים של הסחורה הוא ישראל, אע"פ שאין הישראל נמצא בשטח עם הסחורה, ובכלל אינו רואה אותו ולא מגיע אליו, שכל הפועלים שלו הם גוים, א"כ לכאורה אין לחוש שמא יבוא לאכלו, אפ"ה אין להתיר. דהרי רוב הפוסקין סוברים שהוא איסור דאורייתא, ולקולא אין אנו דורשים טעמא דקרא, דנימא דעיקר האיסור משום גזירה דשמא יבוא לאכלו, ובמקום שאין לחוש לזה לישתרי. אלא הוא איסור שאסר רחמנא, כי כך עלה ברצונו ית'. עי"ש שהוכיח כן משו"ת רמ"ע מפאנו (סי' למ"ד) שאוסר לישראל, השוכר שדה מנכרי ומסרה לאריס נכרי ומגדל עליו דברים טמאים לטובת המשכיר,

להרויח בזה ואף על גב שאינו בביתו וברשותו ולא אתי למיכל מיניה כלל, מכל מקום גזירת הכתוב הוא כל דבר העומד לאכילה אסור להשתכר בו אפילו לא יבוא למיכל מיניה.

מה שנקט החת"ס כדבר פשוט שלא דרשינן טעמא דקרא, לכאורה אינו פשוט שיעויין בכס"מ (איסורי ביאה פרק יב, א) על מש"כ הרמב"ם שישראל שבעל עכו"ם אפילו משאר כל האומות לוקה משום לאו ד"לא תתחתן", והביא שהטור חולק וס"ל שאינו אלא בשבעה אומות דלא קי"ל כר"ש דאמר כי יסיר לרבות כל המסירין, ות"י הכס"מ שהרמב"ם פסק כר"ש מדאמרינן בפ"ג דקידושין (סח, ב) נכרית דולדה כמותה מנ"ל אר"י משום רשב"י אמר קרא "כי יסיר את בנך מאחרי", ההוא בז' עממים כתיב שאר אומות מנ"ל אמר קרא "כי יסיר" לרבות כל המסירים, הניחא לר"ש דדריש טעמיה דקרא אלא לרבנן מאי טעמיהו, ומדחזינן דסתמא דגמרא כר"ש אלמא הלכתא כוותיה, וכיון דדרשינן טעמא דקרא אית לן למימר דלא אסרה תורה להתחתן משום כי יסיר אלא בגיוותן, דבני הסרה נינהו, אבל בגירותן דלאו בני הסרה נינהו לא. ואינו משמע שקי"ל כוותיה דר"ש רק לומר.

האם מותר לקנות בשביל שותפו גוי

ע' בפתחי תשובה שהביא שו"ת חת"ס שנשאל אודות עיר אחת שיש משא ומתן גדול בין הישמעאלים בדגים טמאים הבאים מאיטליא מלוחים בחביות, ויש לישראל אחד באותה עיר שותפות עם ישמעאל אחד במדינת מצרים, ויש להרויח שמה הרבה, והישראל בכאן אינו עושה רק שהולך לישמעאל המוכר שיש לו הרבה מחביות דגים, ואומר לו שימסור להספינה כו"כ סכום חביות דגים, ואח"כ משלם לו. אבל הישראל אינו מקבלם לביתו כלל כ"א מבית אוצר הישמעאל מוסרים אותם אל הספינה, והולך למצרים לשותפו הישמעאל והוא מוכרם בריות. והאריך לבאר דאם יקנה היהודי הדגים על שמו באופן שיהיה נקנה לו, אין שום היתר אפילו לא נגע בהם ולא יראה אותם כלל, אך מאחר דאיכא הפסד ריוח הרבה יש להמציא היתר ולומר דהיהודי לא קנה כלל הדגים מאחר דליכא משיכה, ולרוב הפוסקים ישראל מא"י לא קנה בכסף, ואף את"ל קנה בכסף היינו אם היה מראה לו חביות אלו דוקא ואין רשות למוכר להחליפם באחרים, נמצא בנ"ד ע"י נתינת המעות לא קנם הישראל, ובפרט דאפילו נתינת מעות אין כאן עד לאחר זמן, ואף על גב שלבסוף נוטל חלקו מהריוח אין בכך כלום, דשכר שליחותו הוא נוטל. ואף אם מקבל אחריות יוקרא וכדומה מ"מ כיון שלא קנה הסחורה ה"ל כמקבל אחריות סחורה של עובד כוכבים בביתו של עובד כוכבים, והשתא מותר ממ"נ, משום דילמא אתי למיכל ליכא שהרי אין לו עסק עמהם כלל, וגם משום עושה סחורה ליכא, דהא אינו קונה הדגים כלל רק נעשה שליח וסרסור לישמעאל אחר. אמנם אם קנה הישראל מיד מהמוכר בכסף קנין גמור ואחריותו עליו מפאת המוכר אף קודם שיביאנו לתוך הספינה, ומכ"ש אם קנאו בת"כ כדרך הסוחרים, דקי"ל סיטומתא קונה.

להיות פועל במאכלות אסורות

אכן לאידך גיסא, היכא שהבעלים של המפעל הם גוים, והשכיר העובד בשטח הוא ישראל, בהא שפיר יש מקום לאסרו, מטעם גזירה דשמא יבא לאכלו, דלחומרא כן דרשינן טעמא דקרא, וה"נ דרשינן לה ואסרינן ליה הא מיהא מטעם גזירה שמא יבא לאכלו.

אמנם בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' קכב) כתב שבפועל אין איסור, ואפילו לטעם של הרשב"א דחיישינן שמא יאכל ממנו, ל"ש בפועל דכל שנותנין לו במשקל והוא משלם עבור הנחסר לא חיישינן.

ע"ש שמוכיח כן מההיא דב"מ (דף צב) נזיר שאמר תנו לאשתי ולבני אין שומעין לו, וקשה איך רשאי לעשות כלל ביין דלמא יבא למיכל מיניה, ובש"ס אמרו דלכך אין נותנין לאשתו משום לך לך אמרינן נזירא, ופירש"י משום קנסא, וקשה למה לא אמר הטעם אסור סחורה דלרוב פוסקים הוא מן התורה, ושם בוודאי יש חשש שיאכל ממנו דמשמא קא זכו ליה, וע"כ דלא חשו בפועל לזה ומכ"ש בשאר פועלים.

אבל כל זה רק במצב שאין בידו לאכול כהטוב בעיניו, אבל היכא שעובד במסעדה באופן שמותר לו לטעום במה שעובד אז בוודאי אסור.

גם בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קכו) מתיר בפועל ומביא ראיה מההיא דתוס' ע"ז (סב, ב) דמוכח דדוקא בחמרין דמי לסחורה מה שאין כן בפועל, אם כן בפועל שכיר יום יש להקל. ובפרט לשיטת הרמב"ן ור"ן וריטב"א דדוקא בפירות עבירה אסור פשיטא דיש להקל.

הובלות מאכלות אסורות

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' נא) נשאל האם מותר להוליך בשר חזיר, כיון שאין לו חלק בגוף האיסור, והשיב שמותר ומביא ראיה מהא דיו"ד (סי' קלג, ג) גבי יי"נ שלכתחלה אסור לעשות כן, אף באופן ששכרו מותר או בחנם, משום דרוצה בקיומו או שמחזיק לו טובה שאסור ביי"נ, דהוא איסור הנאה, וכן יש לאסור גם בשאר איהס"נ בין בשכר בין שלא בשכר מטעם החזקת טובה. וא"כ מוכח שבאיסורי אכילה לבד מותר להיות פועל ולהעבירם בעצמו מאחר שמותרין בהנאה ורשאי ליקח שכר והחזקת טובה, דאם היה אסור גם באיסורי אכילה לבד למה הוצרכו לאסור ביי"נ וערלה בחנם מטעם רוצה בקיומו והחזקת טובה שאין שייך אלא באיסה"נ הא לא גרעי משאר איסורין.

ומה שציינ השואל לדברי הש"ך (סי' קי"ז סק"ב), וכוונתו דלטעם שמא יאכל או מפני הרואין יהיה אסור, כתב האגר"מ שאינו כלום, חדא דאין שייך גזירה זו במוליך ופועל דהא אינו שלו, ואינו חשוד על איסור גניבה, ולא יאכל אף אם היה דבר מותר, וגם יתיירא מהבעלים כשיחסר מהמדה והמשקל ולא יפסיד בזה אומנתו כשיגנוב ויאכל ממה שמוליך ועושה פעולה. וגם יותר מזה מצינו בש"ך שם סק"ג דרוצה להתיר לקנות כדי להאכיל לפועליו, אף ששם שייך חשש שמא יאכל ומפני הרואין, ומ"מ לא אסרו משום דעיקר האיסור הוא רק לעשות סחורה דיליף מקרא, ומטעם שמא יאכל לבד בלא הקרא או אסמכתא אקרא לא היו אוסרין.

עוד הוכיח מהא דמבואר (יו"ד סי' פ"ז) שמותר לכתחלה לבשל בשר טמאה בחלב, ואף הרמ"א לא אסר אלא מפני מראית העין, אבל הבשר עצמו מותר לבשל אף שיותר יש לחוש שמא יאכל או מפני הרואין, משום דרק סחורה אסור.

ומוסיף שאין להקשות מזה שאסר החת"ס (סי' ק"ד) לישראל להיות שכור לגוי לעשות סחורה בדבר איסור משום שמא יאכל, דהוא משום דמספקינן בגדר האיסור אם מעשה המסחר אסור, ואז ישראל עבור גוי אסור וגוי עבור ישראל מותר, או דילמא שעסק המסחר אסור שהוא ההרוחה והאחריות מזה, ואז הוא להיפוך דישאל עבור גוי מותר וגוי עבור ישראל אסור, ואזלינן הכא והכא לחומרא, אבל מוליך ופועל מותר, שאין כאן סחורה.